

СТАБІЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ ЯК СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

У статті досліджуються умови стабільності системи інформаційних мереж. Обґрунтовується теза про те, що інституалізація соціально-комунікативної сфери інформаційного суспільства потребує інкорпорації до соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж такого поняття як соціальна справедливість.

Ключові слова: інформаційне суспільство, глобальна інформаційна мережа, соціальна система, соціокультурний потенціал, інституалізація, соціальна справедливість.

Представник австрійської школи економіки Л. фон Мізес у низці публікацій обстоював думку, що капіталізм, перетворивши соціальні низи на основного споживача товарів і послуг, спровокував радикальний соціальний поворот. Його соціально-філософську сутність виявила І. Ю. Алексєєва, яка обґрунтувала, що "ситуация информационного воздействия "корпорация-потребитель" не укладывается в привычную схему "культурного империализма", предполагающую вытеснение ценностей одной культуры ценностями другой культуры" [2, с. 53]. Тобто маси, які донедавна залежали від пануючого класу, отримали інструмент упорядкування соціального простору як у політико-економічній, так і в соціокультурній площинах. Власники капіталу, ставши залежними від попиту і пріоритетів споживачів, втратили важелі тотального контролю над особистістю. Людина здобула свободу у виборі цілей і засобів їхнього досягнення; самостійно могла визначати шляхи свого становлення, втілення в життя власних здібностей, уподобань і цілей.

При цьому незалежність індивідів від соціального походження та приналежності до того чи іншого суспільного прошарку залежить від ступеня їхньої інтеграції до глобальних соціальних мереж. Публічність інформаційного простору надає таких характеристик, яких особистість не здатна здобути в рамках усталених соціальних відносин. Вихід за їхні межі й активує суспільну потребу, запит у соціальній справедливості й довірі, які на початку XXI століття, на наше переконання, виступають каталізаторами або інгібіторами розкриття соціальних потенцій глобальних інформаційних мереж.

Ми виходимо з того, що система інформаційних мереж, як, перш за все, технологічна інновація, є індиферентною до способів її використання. Навіть принципи її функціонування – когерентність, самоорганізація, відкритість, комунікативна диверсифікація та інші – на рівні суспільної психології формують позірні уявленні про свободу, демократизм і об'єктивність напрямів суспільного прогресу. На наш погляд, на рубежі ХХ-ХХІ століть людство опинилося у своєрідному історичному контрапункті, який обумовлений амбівалентністю соціокультурного потенціалу глоба-

льних інформаційних мереж. Спрямувати його на суспільний добробут, благо, чесноти, розкриття людського капіталу можливо лише за умови інституціональної корекції соціальної мережевої архітектоники.

Тому метою нашого дослідження є осмислення соціальної справедливості як складової суспільного капіталу та виявлення її впливу на реалізацію соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж.

Рецепція щодо феномену справедливості загалом і соціальної справедливості зокрема історично входила до кола найважливіших соціально-філософських проблем, варіанти вирішення яких визначали контури і напрями цивілізаційного поступу. Від уявлень про дистрибутивну справедливість у Давній Греції, через роботи релігійних філософів, просвітників, представників неklasичної філософської традиції, аж до доби Постмодерну відбувався перехід до формування поняття соціальної справедливості як всепланетарного критерію реалізації людського капіталу. Як відомо з праць економістів Т. Шульца та Г. Беккера, останній є інтегративним показником, що вказує на продуктивність праці та якість життя у світовому масштабі [1, с. 45-56]. Невпинність суспільного розвитку в економічній, соціально-політичній і культурній площинах перманентно актуалізує перегляд ознак справедливості та способів її забезпечення у глобальному соціальному просторі.

Визначаючи справедливість як "моральный и политико-правовой принцип, устанавливающий меру отношений между людьми" [11, с. 356], Р. Г. Апресян зауважує, що основа цього принципу є інтерсуб'єктивною і базується на ідеї рівності індивідів, а також рівнозначності їхнього доступу до розподілу матеріальних, духовних і соціальних благ. Із цього, на наш погляд, слідує висновок про необхідність здійснення соціально-філософської рефлексії стосовно етичних концепцій справедливості з метою репрезентації соціальної справедливості як детермінанти суспільного розвитку.

Актуальність окресленого завдання підтверджується бурхливим (хоча й суперечливим) розвитком соціальної етики, адепти якої прагнуть виявити та обґрунтувати об'єктивність взаємозв'язку моральних законів із соціально-поведінковими мотиваціями особистості. Сучасний дослідник А. В. Прокоф'єв, здійснивши порівняльний аналіз теорій соціальної справедливості, виокремив строго зрівняльний, меритократичний і лібертаристський підходи [7, с. 460-463]. Вони домінували на різних стадіях історичного поступу, відповідали на суспільні запити і були відображенням уявлень про соціальний потенціал людства.

Розмаїття теорій і адаптованість їх до конкретно-історичних реалій не має вводити нас в оману стосовно ідеалістичності, а відтак, спекулятивності висновків, до яких приходять їхні автори і прибічники. Зіставляючи наведені теорії, помічаємо деяку циклічність їхньої еволюції: від вимоги балансу свободи й рівності, домінування прав над благами (Ж. Ж. Руссо, К. А. Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Д. Д'юї, Б. Вільямс, Р. Хеар, Т. Нагель, Р. Норман), через схвалення ролі таланту, ваги досягнень, здатності до ризику (Арістотель, Дж. Шер, А. Голдман, Д. Белл), у підсу-

мку дослідники повертаються до визнання фактору власності як невід'ємного права особистості на привілеї (Р. Нозік).

Навіть один із найвпливовіших сучасних дослідників феномену соціальної справедливості, лауреат Нобелівської премії Ф. фон Хайек прийшов до висновку, що в сучасному вжитку соціальна справедливість не є соціальною, тобто "чем то, развившимся из практики индивидуальных действий в ходе социальной эволюции; она не продукт общества или общественного процесса, а концепция, навязываемая обществу" [10, с. 247]. Загалом, він схиляється до того, що поєднання слів "справедливість" та "соціальне" є плеоназмом, тобто словесною формою, яка виражає тавтологію. Утім аналіз аргументів ученого виявляє причину його тривоги. Будучи прихильником ліберальної ідеології, Ф. фон Хайек сумнівається у доцільності колективної відповідальності за матеріальний добробут усіх членів суспільства.

Дійсно, спроби імплантації в суспільну свідомість норм турботливого ставлення до усіх членів соціуму та рівномірного розподілу здобутих благ повсякчас наштовхуються на опір активних соціальних агентів. Відсутність у них прямої залежності між дією й результатом (мотивація) сповільнює суспільний прогрес, що, в підсумку, унеможливує виконання навіть найгуманніших вимог справедливого суспільства. Не будемо сперечатися чи навіть визнавати аморальною таку позицію, адже вона виражає розуміння більшістю схеми розподілу суспільних благ. Окрім того, наводячи етичні, ціннісні, гуманістичні контраргументи, ми ризикуємо опинитися в ситуації когнітивного дисонансу. Протиставлення людських цінностей і прагнення до добробуту, економічного зростання неминуче породжуватиме порожні дискусії, зміст яких у підсумку буде зведено до класичної опозиції "ідеальне-матеріальне".

Прогнозуючи такий шлях розгортання суспільного дискурсу, ми виходимо з ідеї, що поняття соціальної справедливості повинно вказувати на інституційну перебудову соціальної структури, в межах якої коефіцієнт реалізації людського потенціалу буде максимальним. Іншими словами, суспільний запит на розкриття інноваційного потенціалу глобального соціального простору підпорядковує і адаптує моральні категорії об'єктивним соціальним процесам.

Правомірність обраного напряму підтверджується численними економічними, соціологічними, політологічними дослідженнями, в яких на конкретному емпіричному матеріалі апробуються соціально-філософські теорії. Зокрема, у Л. фон Мізеса читаємо: "зависть и порождает ея обида направлены не против конкретного человека из плоти и крови, а против некоторой бесплотной абстракции вроде "руководства", "капитала"" [6, с. 276-277]. Тобто, в умовах глобалізації об'єкт несправедливості деперсоніфікуються і зв'язується, в першу чергу, із соціальними інститутами та соціальною структурою суспільства. Ці висновки вкотре переконують нас у необхідності пошуку таких причин, джерел і основ соціальної справедливості, які б відповідали трендам історичного процесу, випливали з його логіки, закономірностей і тенденцій.

Виходячи із зазначеного, спроби ідентифікації феномену соціальної справедливості, виявлення механізмів її реалізації винятково засобами соціальної етики вважаємо малоефективними. Постулюючи примат моральних законів, апелюючи до біологізаторських аналогій, у підсумку будь-яке соціальне явище вона розчиняє в розлогих епічних дискурсах про персональну відповідальність за майбутнє. Красномовним у цьому відношенні є дослідження Ф. фон Хайєка. Слідуючи традиції Д. Юма в осмисленні колізії зв'язку раціональності та моралі, учений пише: "Интеллектуалы, конечно, могут заявить, что они изобрели "социальные" нормы морали поновее и получше, и с их помощью можно добиваться именно этого, однако их "новые" правила представляют собой рецидив морали первобытного микропорядка и не в состоянии сохранить жизнь и здоровье миллиардам людей, существование которых поддерживает макропорядок" [9, с. 131]. Більше того, спроби встановлення соціальної справедливості на основі етичних принципів і норм ми вважаємо утопічним і, до деякої міри, небезпечним завданням.

Отриманий австрійським ученим висновок, на нашу думку, може бути по-новому переосмислений в умовах проникнення в усі соціальні практики глобальних інформаційних мереж. Останні, видозмінюючи форми, правила та структуру комунікативних систем, трансформують принципи прийняття суспільством самого явища соціальної справедливості. Причиною цього є поява таких надіндивідуальних мережевих структур соціальної взаємодії, які є індиферентними до детерміністичної залежності дії і наслідку, вчинку й результату. Будучи побічним продуктом процесів віртуалізації соціального простору й часу, ця характеристика, на наше переконання, породжує в інформаційному суспільстві ефект "невидимої руки". Сутність її дії зводиться до появи артефактів соціального життя, що не прогнозувалися, не планувалися і не вироблялися цілеспрямовано, але які змінюють як одиничні соціальні інститути, так і соціальну інфраструктуру загалом.

У результаті соціальний порядок глобалізованого соціуму переходить на мережевий рівень, а тому його системні компоненти (до яких, безумовно, належить і мораль) теж мають бути репрезентованими в контексті інформаційної соціальної архітекtonіки. Залишаючи це питання без належної уваги, суспільство ризикує втратити стабільність системи соціальних мереж. При вирішенні цього завдання спиратимемося на погляди засновника ліберально-державницької концепції міжнародного права Дж. Ролза, який, виходячи з теорії суспільного договору Дж. Локка, Ж.Ж. Руссо та І. Канта, розглядає проблему справедливості в контексті суспільного дискурсу. Особливо підкреслюючи, що "справедливость – это первая добродетель общественных институтов" [8, с. 19], він наповляє на прямому зв'язку справедливості й свободи. Відтак, способом реалізації соціальної справедливості є не моральні закони і їхнє сприйняття на рівні особистості, а структура суспільства, в яку імплантований механізм розподілу прав і обов'язків, винагород та стягнень, привілеїв і відповідальності. Встановлена в соціумі концептуальна

схема соціальної справедливості має стати каркасом, стандартом розбудови та еволюції соціальних інститутів.

Загалом погоджуючись із висновками Дж. Ролза, висловимо сумнів стосовно стабільності описаної ним моделі соціальної справедливості, яка, на думку ученого, орієнтується на досягнення соціально важливих цілей, які є важливішими від уподобання, бажання, устремління окремих індивідів [8, с. 25-30]. Такими цілями, очевидно, є підтримка миру, зростання промислового виробництва, подолання глобальних проблем, зменшення часу трудової зайнятості, відкриття нових видів енергії, освоєння космосу, пошук моделей реалізації політики мультикультуралізму тощо. Незважаючи на важливість поставленої мети, її доленість для цивілізаційного поступу, реалії соціального життя вказують на існування прихованих механізмів, які не прогнозовано модифікують соціокультурні детермінанти.

Для усунення і пом'якшення деструктивного впливу цих структур представники філософії постмодернізму запропонували критику наративів. Проте, на нашу думку, вони не врахували ролі соціальної синергії, яка, за посередництва глобальних соціальних мереж, запускає у соціальному просторі самоорганізаційні процеси. Через це на рубежі ХХ-ХХІ століть місце наративів почали займати соціальні проекти, які, завдяки інтенції на вирішення конкретних соціальних завдань, мають темпоральні характеристики. Така тенденція, з одного боку, дозволяє оперативнo реагувати на соціальні зміни, з другого – є способом залучення до трансформації соціального простору усіх його активних і небайдужих суб'єктів, а з третього – об'єктивує, інституціалізують суспільні норми і принципи.

Зазначені соціальні інновації ізоморфно відбилися на соціальній структурі інформаційного суспільства та нині впливають на реалізацію суспільного потенціалу загалом та соціокультурного потенціалу інформаційних мереж зокрема. Ключовою у даному аспекті вважаємо лабільність соціального стану особистості. Рух соціальною вертикаллю та горизонталлю, який ще в другій половині ХХ ст. залежав від кар'єри, вибору професії, наукових досягнень, економічних здобутків чи вдалого одруження, імплантується у структуру соціальної матерії сучасного суспільства. Спираючись на соціально-конструктивістську методологію, П. Бергер оновлює ідеї П. Сорокіна та У. Бека про соціальний ліфт, указуючи на появу нерівності багатства, в результаті чого "може виникнути дефіцит цілей існування" [3, с. 12]. І якщо на попередніх етапах історичного поступу існувала нерівність бідності, причиною чого була недостатність економічного капіталу, то нерівність багатства, на наш погляд, спровокована браком соціального капіталу. Компенсувати його можливо лише високим значенням соціальної довіри і справедливості, адже навіть коли соціальні суб'єкти й не почувають трансцендентної єдності, вони все ж усвідомлюють переваги взаємодії для вирішення соціально важливих завдань.

На рубежі ХХ-ХХІ століть необхідність пошуку основ стабільності соціальної системи обумовлена також втратою її залежності від класової диференціації, адже "нікто никогда не утверждал, что при свободном капитализме процветает те, кому должно отдаваться предпочтение с точки зрения вечных ценностей" [6, с. 269]. Тут, на нашу думку, пролягає лінія розлому модерну і постмодерну як культурно-історичних періодів цивілізаційного поступу західного світу. В епохи премодерну і модерну "индивид может приписать свою неудачливость обстоятельствам, находящимся вне его контроля... Это случилось не по его вине, и у него нет оснований стыдиться своего жалкого положения" [6, с. 271]. У культурі постмодерну ситуація змінюється кардинально. Право на конкуренцію інститується; кількість способів самореалізації зростає пропорційно темпам технологічного прогресу, а залежність соціальної структури від реалізації соціального капіталу стає безпосередньою. На жаль, і ця модель соціальної взаємодії, на нашу думку, теж не полишена вад. Так, не потребує додаткового обґрунтування теза про дисбаланс і фрагментацію соціального простору, які є зворотнім боком поширення автономних суспільних процесів і рухів. Тому пошук умов стабільного і гармонійного спів-існування соціальних мереж, які мають механізми внутрішньої корекції структури та функціональної саморегуляції, є актуальною проблемою сучасного соціально-філософського знання.

Перелічені вище особливості соціальної структури глобалізованого соціуму, очевидно, впливають на акумуляцію й розвиток соціального капіталу загалом і соціокультурного потенціалу інформаційних мереж як його складової зокрема. Проте лише "с уточнением функции конкретных аспектов социальной структуры концепция социального капитала помогает просчитать различные последствия как на уровне отдельных акторов, так и на уровне микро-макроперехода" [5, с. 126]. Така репрезентація ролі соціального капіталу дозволяє зробити висновки, що його потенціал лежить в основі зародження, функціонування і, що є найважливішим, – стабільності, надійності соціальних інститутів інформаційного суспільства.

Отже, реалізація суспільного капіталу вимагає високого ступеня соціальної довіри до механізмів забезпечення соціальної справедливості. Адже лише остання перетворює реалізований за посередництва інформаційних мереж персоніфікований вплив на соціально-економічні та культурні процеси у транспарентну соціальну інформацію. Проте геополітична та економіко-правова ситуація, характерна для рубежу ХХ – ХХІ століття, не дозволяє остаточно утвердитися в думці щодо перспектив мережевого підходу до забезпечення соціальної справедливості. Цілком очевидно, що в глобалізованому соціумі почуття його членами соціальної справедливості визначатиметься не моральними мотивами представників соціальних інституцій, а умовами утримання інформаційної колективної рівноваги. Утім, як показує проведене дослідження, саме соціальна справедливість та дотичні до неї феномени дозволяють виявити ступінь реалізації соціокультурного потенціалу глобальних ін-

формаційних мереж. Соціально-філософський аналіз відповідних суспільних явищ з метою репрезентації їх впливу на трансформацію соціального простору кінця ХХ – початку ХХІ століття, окреслює перспективи подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education / Gary S. Becker. – 3rd ed. – New York : University of Chicago Press, 2009. – 412 p.
2. Алексеева И. Ю. Интернет и проблема субъекта / Ю. И. Алексеева // Влияние Интернета на сознание и структуру знания / Под ред. В. М. Розина. – М. : ИФРАН, 2004. – С. 24-56.
3. Бергер П. А. Индивидуализация и изменение значения социальных неравенств – недопонимание и предложения по его устранению / Петер А. Бергер // Социальное неравенство. Изменения в социальной структуре: европейская перспектива / Под ред. В. Воронкова, М. Соколова: Пер. с нем. К. Тимофеевой. – СПб. : Алетейя, 2008. – С. 12-24.
4. Канарш Г. Ю. Социальная справедливость: философские концепции и российская ситуация: монография / Г. Ю. Канарш. – М. : Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2011. – 236 с. 5. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 122- 139.
6. Мизес Л. фон. Антикапиталистическая ментальность / Л. фон Мизес // Капитализм и истории / Бертран де Жувенель; Людвиг фон Мизес; Фридрих Хайек; Томас Эштон: Пер. с англ. – Челябинск : Социум, 2012. – С. 259-377.
7. Прокофьев А. В. Социальная справедливость / А. В. Прокофьев // Этика: Энциклопедический словарь / Под ред. Р. Г. Апресяна, А. А. Гусейнова. – М. : Гардарики, 2001. – С. 460-463.
8. Ролз Дж. Теория справедливости: Пер. с англ. В. В. Целищева / Джон Ролз. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета, 1995. – 514 с.
9. Хайек Ф. А. фон. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма: Пер. с англ. Е. Осиновой / Фридрих Август фон Хайек. – М. : Новosti, 1992. – 304 с.
10. Хайек Ф. А. фон. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Фридрих Август фон Хайек: Пер. с англ. Б. Пинскера и А. Кустарева / Под ред. А. Куряева. – М. : ИРИСЭН, 2006. – 644 с.
11. Человек. Философско-энциклопедический словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – М. : Наука, 2000. – 516.

Надійшла до редколегії 17.02.15

С. Н. Ягодзинский

СТАБИЛЬНОСТЬ СИСТЕМЫ ИНФОРМАЦИОННЫХ СЕТЕЙ КАК СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье исследуются условия стабильности системы информационных сетей. Обосновывается тезис о том, что институализация социально-коммуникативной сферы информационного общества требует инкорпорации социокультурного потенциала глобальных информационных сетей и феномена социальной справедливости.

Ключевые слова: информационное общество, глобальная информационная сеть, социальная система, социокультурный потенциал, институализация, социальная справедливость.

S. N. Iagodzinskiy

STABILITY OF THE SYSTEM OF INFORMATION NETWORKS AS A SOCIAL PHILOSOPHICAL PROBLEM

The article is devoted to the problem of the conditions of stability of information networks' system institutionalization of social and communicative sphere of the information society requires the incorporation of socio-cultural potential of global information networks and the phenomenon of social justice.

Keywords: information society, global information network, social system, social and cultural potential, institutionalization, social justice.